

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УСТАНОВ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовані основні джерела і проблеми фінансового забезпечення установ освіти в Україні на сучасному соціально-економічному етапі. Зазначено, що підготовка висококваліфікованих спеціалістів є визначним фактором для конкурентоздатності України і починається з початкового рівня освіти. Український ринок освітніх послуг має всі передумови для розвитку, але обов'язковою умовою є реформи у фінансуванні освіти.

Ключові слова: освіта, джерела фінансування, динаміка видатків, фінансові ресурси.

Бахчеван Эвелина, Шрамко Елена

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УЧРЕЖДЕНИЙ ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье проанализированы основные источники и проблемы финансового обеспечения учреждений образования в Украине на современном социально-экономическом этапе. Определено, что подготовка высококвалифицированных специалистов является определяющим фактором конкурентоспособности Украины и начинается она с начального уровня образования. Украинский рынок образовательных услуг имеет все предпосылки для развития, при этом обязательным условием являются реформы в финансировании образования.

Ключевые слова: образование, источники финансирования, динамика налогов, финансовые ресурсы.

Bakhchevan Evelina, Shramko Elena

MODERN PROBLEMS OF FINANCIAL INSTITUTIONS PROVIDING EDUCATION IN UKRAINE

Basic sources and problems of the financial providing of educational establishments in Ukraine on the modern socio-economic stage are analyzed in this article. It is noticed that training of highly skilled specialists is a determinative factor for competitiveness of Ukraine and it should begin with the initial level of education. The Ukrainian market of educational services has all pre-conditions for development, but the main condition is reforms in financing of education.

Keywords: education, sourcings, dynamics of taxes, financial resources.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Для економічного успіху розвиненої держави обов'язковим є тісний зв'язок між такими сферами як освіта, наука, виробництво і бізнес. Саме він є фундаментом розвитку промисловості, торгівлі, фінансів, ринкових мереж, технічних і культурних інновацій. Предметом дослідження виступають фінансові відносини, що виникають у процесі формування та використання фінансових ресурсів закладів освіти на сучасному соціально-економічному етапі в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансування освіти – це капіталовкладення з боку держави в майбутнє нації. Значення для нашої країни фінансування закладів освіти важко переоцінити. В умовах економічної кризи, фінансування освіти і науки в повномасштабному обсязі здається неможливим. Незважаючи на це, проблема об'єктивного визначення обсягів фінансування залишається актуальною, оскільки нормативний метод фінансування освіти створює передумови для раціонального використання коштів державного бюджету і забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні вимог освітнього стандарту [1]. З цієї причини, фінансуванню закладів освіти присвячено безліч наукових публікацій. Дослідженням цього питання займалися такі вітчизняні вчені, як О. Ю. Бойко, В. Г. Борисенко, С. О. Черепанова, Ю. Б. Шаповал, О. Ю. Боголіб, Я. Г. Бучковська, А. В. Величко, А. Дем'янчук та ін. Серед зарубіжних авторів слід виділити праці М. Лукашенка, В. Марцинкевича, Я. Нейматова, Г. Хога. Оцінюючи результати досліджень вчених з зазначеної теми, можна зробити висновок про необхідність подальшого дослідження проблемних питань фінансового забезпечення закладів освіти з урахування різних джерел фінансування і зарубіжного досвіду.

Невирішені раніше частини загальної проблеми пов'язані з фінансуванням освіти в умовах сучасних економічних реалій.

Метою статті є аналіз фінансування освіти в Україні та інших країнах світу; обґрунтування механізмів, пов'язаних з джерелами та розподілом фінансових ресурсів, для забезпечення якісної та доступної освіти усіх бажаючих.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою розуміння тенденцій функціонування і масштабів фінансування необхідно визначитися з самим об'єктом. Освіта – суспільне явище, яке впливає на всі сфери економічного життя суспільства та є вагомим елементом на шляху досягнення високих темпів зростаючого покоління, його вихованням та підготовкою кадрів [2].

Згідно ст. 61 п. 2 Закону України «Про освіту», держава зобов'язується забезпечувати бюджетні асигнування на освіту в розмірі не менше 10% національного доходу [2]. В той же час, як показує аналіз, за часів незалежності України, у жодному бюджеті зазначена стаття не виконувалась і обґрунтування для цієї норми не надано.

До факторів, які визначають особливості фінансування національних закладів освіти, слід віднести такі: організаційно-правова форма управління та форма власності, рівень ВВП, розміри доходів населення, податкове законодавство, спосіб формування державного бюджету, обсяги державного замовлення на підготовку фахівців, тип і рівень акредитації ВНЗ, попит на освітні послуги, обсяги прийому студентів-контрактників, спонсорської допомоги, рівень конкурентоспроможності ВНЗ[3, с.133].

У таблиці 1 наведено окремі макропоказники економічно-соціального розвитку України протягом 2009-2012 років та динаміку видатків зведеного бюджету України, і, зокрема, на фінансування освітньої галузі.

З даних таблиці спостерігаємо зростання видатків зведеного бюджету України на освіту в абсолютному значенні, але у відносному вони коливаються, поступово зменшуючись [4]. Оскільки розраховано, що 10% національного доходу становить приблизно 8% валового внутрішнього продукту, то бачимо, що мінімальний обсяг фінансування освіти державою поки що не досягнуто.

Таблиця 1

Динаміка ВВП та видатків зведеного бюджету України
за 2009-2012 рр., млн. грн.

Показник	Рік			
	2009	2010	2011	2012
Розмір ВВП	914720	1082607	314620	1505230
Видатки зведеного бюджету	307318	377842,9	416853,6	492394,9
Розмір видатків зведеного бюджету на освіту	66770	72178,4	86253,6	101547,5
У % від загальних видатків	21,7	19,1	20,69	20,62
Видатки зведеного бюджету на освіту у % до ВВП	7,29	6,6	6,5	6,7

За період з 2000 по 2013 роки питома вага видатків на освіту збільшилася від 14,7% у 2000 році до 21,2% у 2013 році. Значною мірою це свідчить про піклування держави про фінансове забезпечення закладів освіти, але інфляційні процеси, що відбуваються у суспільстві не дозволяють стверджувати про позитивну динаміку [4]. На рисунках 1-5 наведено динаміку видатків на освіту окремо по кожному рівню освіти. Видатки на освіту здійснюються за рахунок Державного та місцевих бюджетів. Проте виділених державою коштів на галузь не вистачає для досягнення її головної мети в сфері освіти – створення умов для реалізації гарантованого Конституцією України права громадян на отримання якісної повної загальної освіти.

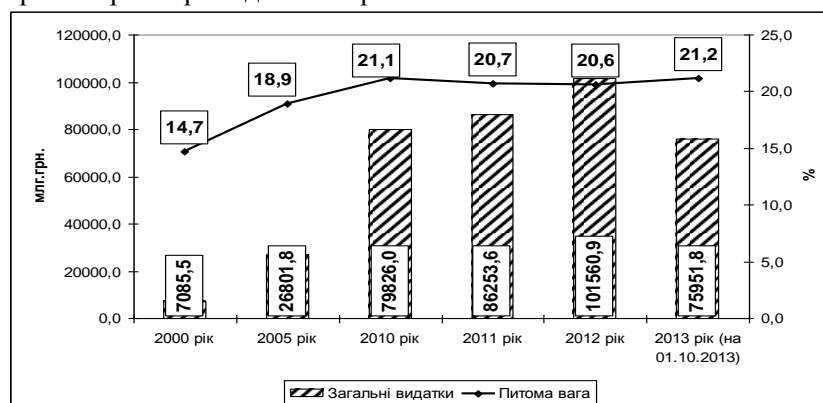

Рис. 1. Динаміка видатків на освіту у зведеному бюджеті України

Внаслідок невиконання Урядом покладених на нього зобов'язань щодо фінансового забезпечення, бюджетні установи освітньої сфери змушені функціонувати за принципами мінімальної достатності та багатоканального фінансування освіти (включаючи позабюджетні джерела), опираючись при цьому на підтримку місцевих органів влади, благодійних внесків юридичних та фізичних осіб.

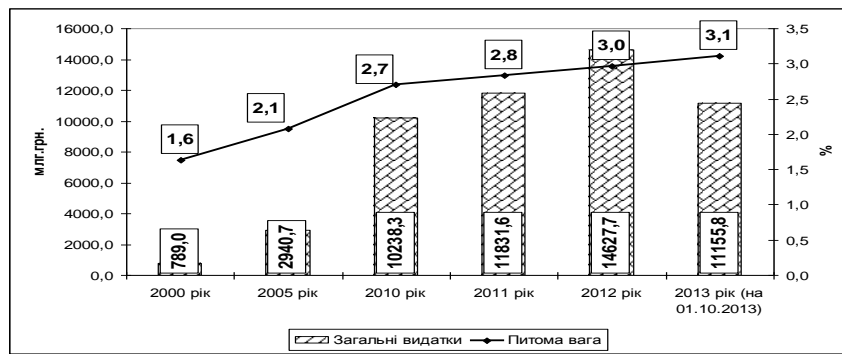

Рис. 2. Динаміка видатків на дошкільну освіту

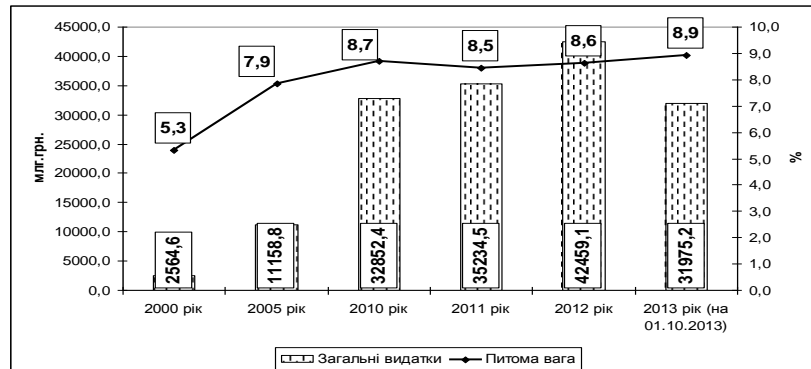

Рис. 3. Динаміка видатків на загальну середню освіту

Подолання кризи у фінансуванні навчальних закладів значно полегшиться у разі створення сприятливої законодавчої атмосфери, яка б допомагала системі освіти не лише виживати, а й розвиватися.

З метою вирішення проблеми діяльності закладів освіти у багатьох галузевих нормативно-правових актах знайшли відображення норми, присвячені фінансуванню бюджетних установ, зокрема, у розпорядженні Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2002 р. №538-р «Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі» було законодавчо введено програмно-цільове фінансування закладів бюджетної сфери, у тому числі і освіти.

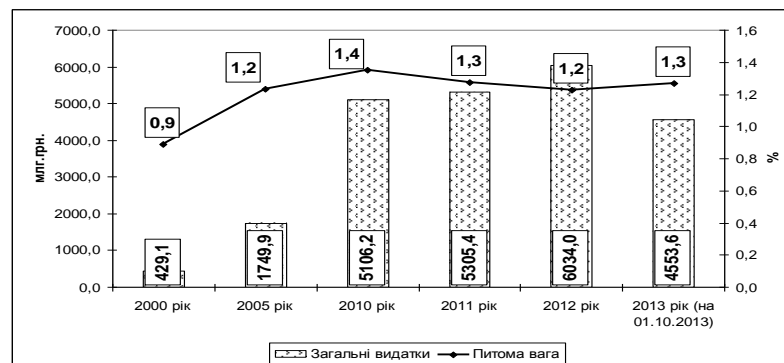

Рис. 4. Динаміка видатків на професійно-технічну освіту

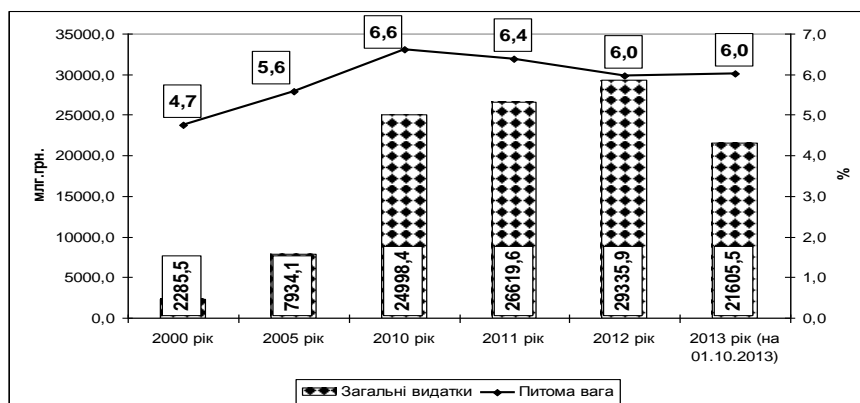

Рис. 5. Динаміка витратків на вищу освіту

Метою запровадження програмно-цільового методу є встановлення безпосереднього зв'язку між виділеними бюджетними коштами та результатами їх використання. Наприклад, у квітні 2011 р. Постановою Кабінету Міністрів України була прийнята програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року. Згідно з цією програмою, за 7 років (2011–2017 рр.) повинно бути побудовано 182 нові дошкільні заклади. Фінансування цього будівництва передбачається з місцевих бюджетів [5;6].

Згідно Закону України «Про вищу освіту» для фінансування вищих навчальних закладів можуть залучатися додаткові джерела фінансування, не заборонені законодавством. Прийняття у 2002 році Закону України «Про вищу освіту» стало вагомим кроком у розвитку національної системи вищої освіти. Вперше за роки незалежної України законодавчо визнана платна вища освіта. Встановлено, що навчання студента може фінансуватися як мінімум з трьох джерел: державного бюджету, юридичними особами недержавної форми власності, фізичними особами.

В різних країнах світу фінансування має свою стратегічну направленість і свої принципи та моделі фінансування. Практично в усіх країнах ЄС (за винятком Болгарії, Кіпру, Литви, Латвії) фінансування університетів відбувається за схемою одноразового гранту (blockgrant). В Україні всі джерела фінансування системи освіти поділено на два основні фонди: державний бюджет та спеціальний фонд (позабюджетні джерела). Обмеженість обсягів бюджетного фінансування зумовлює необхідність формування спеціального фонду, в якому акумулюються кошти за надані вищим навчальним закладом платні послуги.

Джерелами формування спеціального фонду фінансування системи освіти в Україні є: а) кошти, отримані від надання додаткових освітніх послуг; б) спонсорські кошти; в) кошти благодійних фондів; г) кошти, отримані від надання комерційних послуг; д) плата за навчання; е) залучені кошти від банківського та небанківського кредитування; державне кредитування (стипендії) на навчання у провідних вітчизняних та зарубіжних ВНЗ; є) кошти (гранти), отримані від участі у міжнародній кооперації ВНЗ (міжнародних проектах); ж) міжнародна допомога. Крім того, в ролі донорів необхідних фінансових ресурсів для реалізації певних проектів розвитку системи освіти можуть виступати державні установи різних країн, міжнародні організації, некомерційні організації, зокрема громадські організації, приватні особи.

Загальновідомо, що економічно розвинені країни не заощаджують на освіті. Вони щорічно кардинально збільшують витрати на освіту з державного бюджету, забезпечуючи таким чином свій майбутній розвиток. Достатньо навести такі приклади: США витрачають на освіту 16%, Німеччина – 12%, Франція – 16%, Фінляндія – 7,2% від річного обсягу ВВП. Японія, що претендує на світове лідерство, оголосила про готовність переходу до обов'язкової вищої освіти. Участь приватних фондів в фінансуванні системи освіти не перевищує 6% [1, с. 75-84].

Український ринок освітніх послуг має всі передумови для розвитку, але обов'язковою умовою є реформи у фінансуванні освіти. Насамперед, за рахунок розвитку платної освіти, залучення кредитів для навчання, створення та функціонування спеціальних накопичувальних та страхових фондів.

Викладацький склад є досить кваліфікованим, проте, без матеріальних стимулів, нормальної матеріально-технічної бази, спостерігатимемо відтік талановитих викладачів за кордон, або ж зростання рівня коруптованості, а відтак – диплом перетвориться з показника рівня освіти на показник рівня доходів.

Серед проблем, що характеризують нинішню ситуацію у сфері освіти, слід відзначити низьку ефективність використання бюджетних видатків на освіту, корумпованість, формальність освіти (недостатність визнання випускників з дипломами молодшого спеціаліста та бакалавра на ринку праці), відтік кваліфікованих працівників освіти через низький рівень оплати їх праці.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи все вищевикладене можна дійти висновку, що програма реформування освіти, насамперед її належного фінансування, має відбуватися з урахуванням сучасних економічних реалій в Україні та зарубіжного досвіду.

Будь-які зміни в системі освіти неможливі без належного фінансового забезпечення, а вивчений досвід як командно-адміністративної, так і ринкових систем господарювання підтверджує, що саме бюджет є їх домінуючим джерелом, наповнення якого відбуватиметься за умови відродження реального сектору економіки.

Для підвищення ефективності використання фінансових ресурсів установ освіти потрібно проводити виважену кадрову політику, розширювати перелік платних послуг, більше уваги приділяти розвитку кредитної системи фінансування вищої освіти і науки, надати автономію закладам освіти, а також внести зміни у норми Податкового кодексу, відносно до оподаткування роботодавців, які вкладають фінанси у підготовку фахівців.

Література

1. Величко А. В. Питання бюджетного фінансування закладів освіти / А.В Величко., І.В. Калько // Освіта Донбасу – 2007 – №5. – С.75-84.
2. Про освіту: Закон України від 23.03.1996 р. №1060-12 (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 34.
3. Шумар Н.Л. Наукові засади побудови ефективного механізму бюджетного фінансування освіти / Н. Л. Шумар // Держава та регіони. – 2007. – №5. – С. 133-137.
4. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2012 рік / [В.В. Зубенко, І.В. Самчинська, А.Ю. Рудик та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження», USAID. – К.: 2013. – 73 с.
5. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 червня 2013 року №344 /2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.zakon.rada.gov.ua>
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.ukrstat.gov.ua>

1. Velichko A. V. Pitannya budgetary financing of establishments of education / A.V Velichko., I.V. Kal'ko // Formation of Donbasu. – 2007 – №5. – s.75-84.
2. Law of Ukraine is «On education» from 23.03.1996 №1060-12 (with changes and additions) // Information of Verkhovna Rada of Ukraine. – 1996. – № 34.
3. Shumar N.L. Scientific principles of construction of effective mechanism of the budgetary financing of education / N. L. Shumar // State and regions. - 2007.- №5.– S. 133-137.
4. Budgetary monitoring: An analysis of implementation of budget is for 2012 / [V.V. Zubenko, I.V. Samchinska, A.Yu. Rudik but other]; IBSED, Project of «Strengthening of local financial initiative (ZMFI-II) of introduction», USAID. – K.: of 2013. – 73 s.
5. Decree of President of Ukraine «About National strategy of development of education in Ukraine on a period to 2021 year» from June, 25, 2013 №344 /2013. [Electronic resource]. it is access Mode: – <http://www.zakon.rada.gov.ua>
6. Official site of the State committee of statistics of Ukraine [Electronic resource]. it is access Mode: – <http://www.ukrstat.gov.ua>

Рецензент: *Валуєв Б.І., д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку, аудиту і статистики Одеського інституту фінансів УДУФМТ.*

14.04.2014